

Perspektivy křesťanské politiky v ČR - fragmentace či jednota?

Vladimír Hanáček

Bc. Vladimír Hanáček (1987) je studentem magisterského studijního oboru politické teorie a současné dějiny na Ústavu politologie FF UK. K oblastem jeho zájmu patří teorie politických stran a stranických systémů, politické systémy zemí postkomunistické střední Evropy, dějiny českého politického myšlení a soudobé české dějiny.

Posudky:

PhDr. Petr Just, Ph.D. (Metropolitní univerzita Praha; Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze)

doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D. (Vysoká škola Newton College v Brně)

Obsah:

1	Úvod.....	2
2	Charakteristika křesťanské strany	3
3	Proliferace českých křesťanských stran v kontextu tradic českého politického katolicismu	5
4	Formální analogie duality TOP 09 – KDU-ČSL s konkrétními aspekty vývoje českého politického katolicismu před rokem 1918.....	8
4.1	Volební geografie TOP 09 a KDU-ČSL roku 2010.....	8
4.2	Personální obsazení TOP 09	10
4.3	Programatika a zdroje voličské legitimity TOP 09.....	13
5	Závěr - Budoucnost křesťanské politiky v ČR.....	15

Abstrakt:

Cílem článku je pokusit o vysvětlení postavení dvou českých politických stran - TOP 09 a KDU-ČSL v rámci nové stranicko- systémové konfigurace po volbách 2010 v kontextu dějinného vývoje českého politického katolicismu. Vznik a etablování TOP 09 je interpretováno jako vyústění zásadního strukturálního a dějinného faktoru, Tímto faktorem je vnitřní nejednota katolického tábora, projevující se pluralitou ideově-politických proudů v rámci lidové strany a častými secesemi skupin členů a vznikem nových stran. TOP 09 je identifikována jako nositel důležité součásti ideově-politického profilu politického katolicismu - pravicové konzervativní linie s těžištěm v Čechách. Z tohoto zjištění autor vyvozuje nemožnost znovuetablování KDU-ČSL coby samostatného relevantního reprezentanta křesťanskodemokratické politiky v ČR.

Abstract:

This Article aims to explain the position of two Czech parties- TOP 09 and KDU-ČSL in the

new party-system configuration after the elections in 2010 in the context of historical development of the Czech political Catholicism. Creation and establishment of the TOP 09 party is interpreted as an outcome of major structural and historical factors. This factor is disunity within the Catholic camp represented by plurality of ideological and political lines in the People's Party and frequent secessions of groups of members and the emergence of new parties. TOP 09 is according to the several variables (electoral geography, personal occupation, type of electoral challenge) identified as a bearer of an important part of ideological and political profile of the Czech political Catholicism - right conservative line with the focus in Bohemia. From this fact the author concludes the impossibility of re-establishment of KDU-ČSL as a single relevant representative of Christian-democratic policy in the Czech Republic.

Klíčová slova:

křesťanská strana, politický katolicismus, TOP 09, KDU-ČSL, stranický systém, nejednota

1 Úvod

Zásadní proměny české vnitropolitické reality v posledních měsících jsou předmětem velké pozornosti expertů, novinářů, politických komentátorů i laické veřejnosti. V odborných kruzích se o těchto změnách hovoří především v souvislosti s restrukturalizací českého stranického systému, jakož i některých zásadních institucionálních i strukturálních tendencích, které lze pozorovat dlouhodobě, avšak právě v tomto zlomovém období se jejich potenciál ukázal v plné síle¹. Jedním z těchto fenoménů je bezesporu pokles poslední explicitně definované křesťanské strany v České republice - KDU-ČSL - pod pětiprocentní práh, nutný pro vstup do Poslanecké sněmovny. Je však navýsost příznačné, že dlouhodobá tendence oslabování voličských pozic lidové strany, jež se stávala předmětem odborných i laických debat již delší dobu², byla coby zásadní determinant tohoto poklesu doprovázena rovněž bouřlivým vnitřním vývojem uvnitř samotné strany v několika měsících před sněmovními volbami 2010. Ten vyústil v odchod některých významných lidoveckých představitelů ze strany a vznik nového subjektu, což znamenalo její citelné oslabení jak na úrovni personálního obsazení stranických postů a kandidátek, tak na úrovni voličské základny.

Cílem tohoto pojednání není detailně empiricky a faktograficky zmapovat tento proces ani zaujmout hodnotící stanovisko ke konkrétním aspektům tohoto procesu. Ambicí není ani obšírně analyzovat všechny strukturální a systémové příčiny lidoveckého „pádu“. Cílem, jenž si autor těchto řádků stanovil, je především pokusit se zohlednit některé dílčí, leč dlouhodobé souvislosti vývoje a vnitřní podoby českého politického katolicismu, jak se vyvíjel od počátků masového politického stranictví v českých zemích na sklonku 19. století a postihnout několik aspektů dané problematiky, které se mohou stát vhodných interpretačním nástrojem pro pochopení výše uvedených procesů a současného stavu. Na základě této interpretace je pak možno vytyčit několik tezí o perspektivách budoucího vývoje křesťanské politiky v České republice.

¹ Srov. např. Koubek, Jiří: České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace, *Politologická revue* 1/2010, s. 111-127

² Viz. např. práce politologa Petra Fialy *Katolicismus a politika*, CDK, Brno, 1995 a *Laboratoř sekularizace*, CDK, Brno, 2007

2 Charakteristika křesťanské strany

Určit dostatečný identifikační rámec pro jasné zařazení konkrétní politické strany coby strany „křesťanské“ je vždy podnik více či méně značně zjednodušující, neboť faktory, které vstupují do hry, nelze omezit na jedno konkrétní klasifikační pravidlo. Je třeba brát v potaz faktory programatické, institucionální, strukturální, systémové či obecně proklamativní. V českém prostředí věnoval tomuto tématu ve svých analýzách velkou pozornost Petr Fiala, jenž upozornil na několik prelimitujících skutečností. Fiala předně zmiňuje fakt, že křesťanství jako takové není politickým programem a ani z něj žádný konkrétní politický program nevyplývá, jak nakonec ve svých pokoncilních dokumentech opakovaně uvádí i římskokatolická církev.³ Hovořit lze pouze o obecnější politické tradici stran hlásících se k ideovému odkazu křesťanství či vycházejících z myšlenkových zdrojů křesťanské politické teologie či sociální nauky římskokatolické církve, či obecněji katolického sociálního myšlení. Konkrétní kritéria klasifikace lze tak rozdělit i v duchu Fialova přístupu na několik proměnných:

1) *funkcionální*: do této kategorie jsou řazeny strany, jež se samy definují jako křesťanské ať již svým názvem, či obecnou proklamací zdroje své programové identity, konkrétními aspekty programatiky, jakož i systémovou pozicí. Takovéto určení je však navýsost problematické, neboť do této kategorie zapadají i mnohé občanské konzervativní a liberální formace.

2) *nominální*: druhé kritérium klasifikační rámec zužuje na pouhé zohlednění členství konkrétní formace v nadnárodních či evropských stranicko-politických strukturách, především pak v Evropské lidové straně (EPP), která vznikla jako dědic újeji definované Evropské unie křesťanských demokratů, jakož i členství zástupců dané strany ve frakci EPP v konkrétním nadnárodním zastupitelském orgánu, především v Evropském parlamentu.⁴

Široké nastavení první proměnné je podnětem ke konstrukci dalších klasifikačních či typologizačních rámců, z nichž některé jsou většinou omezeny jen na programatickou dimenzi (např. přístup politologů K. van Kersbergena a D. Hanleyho⁵), jiné se pak snaží zohlednit i strukturální a systémové determinanty. Petr Fiala zmiňuje typologii německého politologa Klause von Beymeho, jenž vymezuje pět typů křesťanských stran:

1) křesťanské strany v homogenních katolických společnostech, kde se politický katolicismus stal alespoň dočasně hlavní politickou silou (Rakousko, Belgie);

2) v konfesijně smíšených společnostech, kde tyto strany zaujímaly menšinové, nedominantní postavení (Nizozemí, Německo, částečně i meziválečné Československo);

3) v zemích s katolickou většinou ve společnosti, kde se ale křesťanské strany přesto cítily utiskovány (Itálie);

³ Srov. Fiala, Petr: *Laboratoř sekularizace*, CDK, Brno, 2007, s. 134-135

⁴ Srov. Fiala, Petr: *Identita křesťanských stran*, In: Fiala, Petr (ed.): *Křesťanské alternativy v politice*, CDK, Brno, 1997, s. 74-75

⁵ Srov. Van Kersbergen, Kees: *The distinctiveness of Christian Democracy*, In: Hanley, David (ed.): *Christian Democracy in Europe, A Comparative Perspective*, Printer, New York a Londýn, 1994, s. 31-47 a Hanley David: *Christian Democracy as a political phenomenon*, In: *Tamtéž*, s. 1-11

- 4) křesťanskodemokratické *catch-all* strany po druhé světové válce;
- 5) protestantské křesťanské strany ve skandinávských zemích.⁶

Z této typologie je na první pohled patrné široké časové rozpětí, z něhož je daná empirická evidence čerpána. Petr Fiala se proto přiklání ke klasické systémové teorii, která slouží jako dominantní explanační nástroj funkcionální i stranicko-systémové analýzy evropského stranictví v dějinách moderní politiky. Touto teorií je teorie tzv. *cleavages* S. Rokkana a S.M. Lipseta⁷, jakož i koncepce *sloupové politické kultury* J. Kruijta a *sociálně-morálního milieu* R. Lepsiusa.⁸ Tyto teorie vysvětlují vznik politického katolicismu jako výsledku zformování specifického společenského segmentu, pro jehož příslušníky byla konfesijní příslušnost dominantním zdrojem individuální i skupinové identity, z něhož vycházela jejich participace na společenském životě v rámci katolických spolků různého zaměření, a v neposlední řadě i v podpoře konkrétní katolické politické strany (stran). Tyto strany se pak etablovaly především v těch společnostech, kde existovaly významné sekularizační tendence, a tedy i silné štěpení (*cleavage*) *církev – stát* v rokkanovském schématu. Po roce 1945 vlivem oslabování těchto subkulturních determinací a postupným „rozpouštěním“ sloupové politické kultury dochází k oslabení těchto štěpení, ale dle Fialova hodnocení příslušné sociálně-morální milieu zůstává i nadále zachovááno, což je příčinou zachování i politických stran nesoucích v názvu slovo „křesťanský“.⁹ Petr Fiala však upozorňuje, že pozice stran v systému je v posledku výsledkem interakce různých faktorů.¹⁰ Přidává se tak na stranu G. Sartoriho či E.E. Schattschneidera, dle nichž strany a stranické systémy závisí na politickém vysvětlení, tedy na interakci mezi požadavkem a jeho uchopením konkrétními aktéry politického procesu.¹¹ Podobně i A. Panebianco hovoří o „sponzorech“, tedy o tom, že stranické formace dluží stejně institucím jako struktuře, neboť instituce spojují strany a společnost a dodávají jim nezbytný materiál a zdroje.¹² Bale a Szczerbiak v této souvislosti zmiňují poznámku P. Maira, že pojetí štěpení je třeba vymanit ze socioekonomického determinismu. Což u křesťanských stran dokládá následující citací Kalyvase: „konfesijní strany nejsou historicky predeterminované, a nejsou automatickou reflexí preexistujících identit a konfliktů, ani emanace strukturální, ekonomické a politické modernizace, nýbrž kontingentní vyústění boje mezi nejrůznějšími organizacemi, čelícími nejrůznějším výzvám pod těsným napětím“.¹³

Tyto teze slouží jako teoretický podklad pro skutečnost, že křesťanskodemokratické strany v zemích západní Evropy nezaujímají identické postavení, nýbrž v některých zemích zaujímají pozici dominantního pólu v pravém středu, což znamená integraci obecnější

⁶ Srov. Fiala, Petr: Identita křesťanských stran, In: Fiala, Petr (ed.): *Křesťanské alternativy v politice*, CDK, Brno, 1997, s. 76-77

⁷ Rokkan, Stein- Lipset, Seymour Martin (eds.): *Party Systems and Voter Alignments*, The Free Press, New York, 1967, s. 1-65

⁸ Srov. *Op cit.* s. 79-80

⁹ Srov. *Tamtéž*

¹⁰ *Tamtéž*, s. 82

¹¹ Srov. In: Bale, Tim – Szczerbiak, Aleks: Why is there no christian democracy in Poland (and why does it matter), In: http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/polish_christian_democracy_sei_paper_91.pdf (prosinec 2010)

¹² Srov. Panebianco, Angelo: *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 3

¹³ Srov. In: Bale, Tim – Szczerbiak, Aleks: Why is there no christian democracy in Poland (and why does it matter), In: http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/polish_christian_democracy_sei_paper_91.pdf (prosinec 2010)

konzervativně-liberální identity do svého ideového profilu. Jindy zaujímají systémovou pozici středu stranicko-politického kontinua, což bylo pro křesťanskodemokratické strany zhruba do konce 60. let výhodné, neboť se takto stávaly „jazýčkem na vahách“ v daném stranickém systému, a toto pivotální postavení jim poskytovalo značný manévrovací prostor. Později s ohledem na posílení bipolárních tendencí ve většině stranických systémů západoevropských zemí vedla tato pozice k oslabení, pokud se v pravé části spektra konstituoval významný stranický aktér. P. Fiala připomíná výrok K. von Beymeho, že „chtěly-li tyto strany být úspěšné, musely absorbovat velkou část konzervativních a liberálně orientovaných voličů a vykročit od středu směrem doprava.“¹⁴ To však dle Fialy vedlo ke ztrátě integrační funkce křesťanského stranického vymezení, k čemuž se na konkrétním českém příkladu vrátíme v poslední kapitole tohoto článku.

3 Proliferace českých křesťanských stran v kontextu tradic českého politického katolicismu

Podíváme-li se na dějiny českého politického katolicismu, jak se formoval od prvních počátků vzniku křesťanských spolků na našem území ve 40. letech 19. století, jsme konfrontováni s celou řadou důležitých vývojových momentů, které ozřejmují pozdější dílčí vyústění. Je na místě samozřejmě poukázat na specifický kontext jak procesů industrializace a modernizace českých zemí, jež se v porovnání s některými okolními zeměmi v mnohém liší, tak i na specifické, historicky i sociokulturně podmíněné postavení římskokatolické církve v české společnosti. Těmto otázkám se zde nechci obšírněji věnovat. Pokusím se jen upozornit na některé „vnitřní“ vývojové tendence týkající se politického katolicismu jako takového a v tomto kontextu odpovědět na otázku, v čem spatřuji souvislost tohoto vývoje se situací, s níž jsme konfrontováni v posledních několika měsících.

Především jde o fakt, že český politický katolicismus se nejen institucionálně, ale též ideově a tak říkajíc politicko-motivačně nikdy nevykazoval jako jednoduše, naprosto homogenní struktura. Od 90. let 19. století jsme tak v dějinách českého politického katolicismu svědky několika důležitých fenoménů:

1) Základní dualita politického katolicismu byla na ideově-politické rovině reprezentována dvěma základními typy stranicko-politických formací: a) proudem katolicko-národním, představujícím honorační politické strany, vzniklé především jako reakce na krizi „všenárodní“ politické strategie měšťanských honoračních stran (Národní strany) i pozice tzv. konzervativního velkostatku - historické zemské šlechty v čase rozšiřování volebního práva a formování masového stranictví. Proud katolicko-národní byl reprezentován představiteli nižší církevní hierarchie i reprezentanty českých šlechtických rodů, byl úzce spojen se zájmy nejvyšších církevních hodnostářů a kromě programu konzervativně-nacionálního (koncepte historického státního práva) měl především hájit ohrožené postavení historické zemské

¹⁴ Citováno dle Fiala, Petr: *Identita křesťanských stran*, In: Fiala, Petr (ed.): *Křesťanské alternativy v politice*, CDK, Brno, 1997, s. 85

šlechty a římskokatolické církve ve společnosti;¹⁵ b) Proudem křesťansko-sociálním, jenž vyrostl především ze starší tradice katolických spolků a později zformovaných katolicko-politických jednot. Od počátku měl větší oporu v širších vrstvách katolicky orientovaného obyvatelstva. Po vydání encykliky papeže Lva XIII. *Rerum novarum* (1891) se významnou motivací ke vzniku křesťansko-sociálních stran stala sociální problematika s důrazem na řešení tzv. dělnické otázky.

2) Oba hlavní proudy českého politického katolicismu byly z hlediska organizačních forem vytvářeny separátně v obou historických zemích – v Čechách a na Moravě. Tato okolnost není bez významu především pro pozici politického katolicismu v politickém systému jako takovém. Tak pozice moravských stran byla příznivější nejen brzkým nalezením konsensu a vzorce kooperace mezi oběma výše uvedenými katolickými formacemi na Moravě, ale též díky skutečnosti, že vazba mezi stranami a katolicko-politickými jednotami byla na Moravě užší než v Čechách, což znamenalo zázemí pro relativně masovou členskou základnu. Slabší byla na Moravě též vazba národně katolického proudu na konzervativní velkostatek.¹⁶ Masová základna katolických stran na Moravě pak našla přirozené vyústění v důrazu na sociální problematiku a v tzv. *Programu křesťanské lidové práce*.¹⁷

3) K uvedenému rozdílu je třeba dodat skutečnost, že vnitřní organizační rámec českého politického katolicismu byl od samého počátku ovlivňován různými osobními sympatiemi či antipatiemi, které se tu více, tu méně překrývaly s ideovými neshodami a vedly k vysoké inflaci křesťansky orientovaných subjektů a nežádoucímu a oslabujícímu tříštění sil. To platí především pro poměry v Čechách, kde během dvaceti let před první světovou válkou došlo k několikerému podvojnému i potrojnemu dělení katolických stran, aby se všechny následně roku 1906 sloučily do jednotné Strany katolického lidu, která však vydržela jednotná pouze čtyři roky.¹⁸ Na Moravě naopak existovaly strany katolicko-národní i křesťansko-sociální separátně. Od prvopočátku však spolu úzce kooperovaly, což o stranách v Čechách říci nelze.

Vznik jednotné Československé strany lidové roku 1919 byl tedy s ohledem na předchozí vývoj politického katolicismu navýsost přelomovým jevem. Lze samozřejmě konstatovat, že vznik moderní masové politické strany reprezentující katolický „sloup“ v rámci rodícího se politického systému první Československé republiky byl vynucen vnějšími okolnostmi, tedy tzv. obranným zápasem katolíků v protikatolicky naladěné atmosféře po roce 1918.¹⁹ Je však třeba podotknout, že samotný vznik ČSL proběhl separátně v obou historických zemích. Vznikly tak dvě formálně samostatné zemské organizace ČSL, do jejichž profilu se plně promítly předchozí vývojové tendence politického katolicismu v Čechách i na Moravě. Obecně a s jistou dávkou zjednodušení tak lze říci, že obě zemské organizace se staly platformou pro konstituování dvou silných ideových proudů v rámci lidové strany: pravicově konzervativního s oporou především v Čechách a křesťansko-sociálního s oporou především na Moravě. Celkový ideově-politický profil lidové strany byl tak určován touto vnitřní heterogenitou, což se ve straně výrazně projevovalo, mimo jiné i díky zachování její organizační struktury v dobách komunistického režimu, významně i v období po roce 1989.²⁰

¹⁵ Srov. Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848- 2005*, CDK, Brno, 2008, s. 27-29

¹⁶ Srov. Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848- 2005*, CDK, Brno, 2008, s. 52

¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 56-62

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 23

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 183-195

²⁰ Srov. Fiala, Petr: *Laboratoř sekularizace*, CDK, Brno, 2007, s. 132

Nutno říci, že tato vnitřní heterogenita měla podobu spíše častého vytváření alternativních koncepcí uvnitř strany oproti stanovisku stávajícího vedení než plně organického propojení ideových proudů uvnitř strany. Alternativní tendence pak několikrát v dějinách lidové strany položily základ secesím od strany jako takové. Tři takové secese byly zaznamenány v meziválečném období: roku 1924 došlo k odtržení skupiny kolem předsedy Svazu Otčin domkařů a malorolníků - lidovecké satelitní zemědělské organizace - Aloise Kaderky a vzniku Československé domkařsko-malozemědělské strany. Důvodem byl nesouhlas Kaderkovy skupiny s postojem ČSL k probíhající pozemkové reformě, kterou lidovci z jejich pohledu nepodporovali dostatečně.²¹ Roku 1929 pak došlo k secesi představitelů křesťanských odborů v čele s jejich předsedou Aloisem Čuříkem. Důvodem byl jejich nesouhlas s politikou ČSL v rámci tzv. panské koalice (zavedení agrárních cel, zdražení cukru a lihu atd.) Čuříkovci posléze založili Československou stranu křesťansko-sociální²². Konečně třetí významnější secesí od ČSL byla roku 1936 skupina kolem nedostudovaného právníka, pražského městského úředníka a přisedícího zemského výboru Františka Zelenky, která posléze vytvořila Národní stranu lidovou. Ta kritizovala ČSL za údajné „spojení s marxisty“, korupci a „zradu Slováků“.²³

Po roce 1989 pak došlo k dvěma významným secesím od KDU-ČSL. První secesí byla skupina kolem bývalého předsedy ČSL Josefa Bartončíka, jenž roku 1992 vytvořil Křesťansko-sociální unii (KSU), v jejímž čele stanul F. Michálek z Blanska. Oficiálními důvody této secese byl údajný posun KDU-ČSL doprava a ztráta pro lidovce tradiční středové pozice v českém stranickém spektru.²⁴ Josef Bartončík se tak stal prvním bývalým předsedou lidové strany, který stál za secesí a vytvořením nové strany. Tím druhým byl pak roku 2009 Miroslav Kalousek, jenž se stal hlavním reprezentantem části lidovecké stranické elity, která stranu opustila a posléze stála za vznikem TOP 09.

K těmto skutečnostem je třeba podotknout, že vždy se jednalo o odchod významnější části členů lidové strany. Nejde tedy o pouhé odchody jednotlivců či úzkých, místně či nanejvýš regionálně zakotvených skupin, kterých bylo v dějinách lidové strany samozřejmě mnohem více.²⁵ Vždy zde významnou roli hrála personalizace každé skupiny s jejím hlavním reprezentantem, kterážto terminologie je běžně užívána i v odborné literatuře. Až na poslední jmenovanou secesi se však vždy jednalo o konstituování marginálních politických subjektů, které lidovou stranu v její pozici hlavního reprezentanta českého politického katolicismu a křesťanskodemokratické politiky neohrožily. Kalouskova secese tak představuje v tomto kontextu zásadní diskontinuitní řez, a proto s ohledem na výše uvedené vývojové tendence českého politického katolicismu vyžaduje zvláštní pozornost.

²¹ Srov. Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: *Český politický katolicismus 1848-2005*, CDK, Brno, 2008, s. 235-239

²² Srov. Tamtéž, s. 261

²³ Agitačním heslem strany bylo „Zelenka a Hlinka, a ne Šrámek a Gottwald.“ Srov. Tamtéž, s. 310

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 463

²⁵ Jde například o secesi skupiny lidoveckých zemědělců na Slovácku kolem Cyrila Antoše, kteří roku 1928 vytvořili Svaz katolických zemědělců a domkařů. Srov. Tamtéž, s. 260

4 Formální analogie duality TOP 09 – KDU-ČSL s konkrétními aspekty vývoje českého politického katolicismu před rokem 1918

Velmi provokativní, a v mnohém samozřejmě i sporná teze, kterou zde hodlám čtenáři předložit, zní, že úspěch personálně „postlidovecké“ formace – TOP 09-, a naopak historický pokles KDU-ČSL pod pětiprocentní volební práh a ztráta parlamentního zastoupení ve volbách 2010 je v mnoha ohledech analogickou situací k vnitřnímu uspořádání českého politického katolicismu před rokem 1918.²⁶ Roli zde samozřejmě hrají i výše uvedené vnitřní faktory ovlivňující postavení lidové strany v pozdějším meziválečném i polistopadovém období. Tezi, jež by tuto analogii mohla podložit, lze rozdělit do tří základních analytických okruhů: volební geografie TOP 09 a KDU-ČSL ve sněmovních i podzimních komunálních a senátních volbách 2010, personální obsazení čelních pozic v nové straně, jakož i gramatika, respektive typ volebního apelu a zdroje legitimity TOP 09.

4.1 Volební geografie TOP 09 a KDU-ČSL roku 2010

Jestliže jsme výše identifikovali možnost teritoriální lokalizace obou hlavních pomyslných ideově-politických proudů uvnitř ČSL, je zřejmé, že skutečnost jejich bifurkace a etablování dvou samostatných politických stran by se mohlo promítnout do ukazatelů jejich volební geografie.

Empirické údaje je možno čerpat z výsledků dvou typů voleb, a to jarních sněmovních voleb roku 2010 a podzimních senátních voleb roku 2010.²⁷ Pokud jde o výsledky voleb do PS PČR 2010 u sledovaných stran, je třeba zohlednit index voličské stability KDU-ČSL v porovnání s volbami roku 2006²⁸ i faktor prostorové variability.²⁹ To znamená, že KDU-ČSL dlouhodobě disponovala velmi nerovnoměrnou členskou základnou v závislosti na jednotlivých regionech a tato disproporce se ve volbách 2010 oproti minulosti ještě zvýšila. Tento pokles voličů KDU-ČSL byl nejvíce nerovnoměrný ze všech ostatních relevantních

²⁶ Jsem si vědom toho, že tato analogie je s ohledem na zásadní odlišnosti dějinné podoby i vývojových tendencí současného českého politického i stranického systému a situace v habsburské monarchii před rokem 1918 navýsost problematičtější. Nejde mi zde ani o vyčerpávající analýzu všech příčin nově vzniklé konfigurace českého stranického systému, která jde vysoko nad rámec tohoto pojednání, nýbrž jen o upozornění na několik dílčích fenoménů, které by tuto analogii mohly potvrzovat.

²⁷ Výsledky komunálních voleb 2010 zde pochopitelně nechávám nezohledněny s ohledem na povahu těchto voleb, jejichž výsledky pro celostátní poměr nemohou být reprezentativní. Výjimkou snad tvoří jen výsledky komunálních voleb v hlavním městě, neboť tyto volby jsou s ohledem na formální statut Prahy srovnatelné s volbami krajskými, které by již coby volby 2. řádu mohly být v tomto kontextu použity.

²⁸ Srovnání by pochopitelně mohlo být prováděno v delším časovém úseku a zohledňovat i výsledky voleb staršího data. Pro naše potřeby však stačí výsledky z roku 2006 z toho důvodu, že v tomto období disponovala KDU-ČSL stále ještě výrazně stabilní voličskou základnou a zdroji legitimity, a tedy její volební výsledky úzce korespondovaly s dlouhodobými tendencemi volební geografie KDU-ČSL.

²⁹ Srov. Balík, Stanislav (ed.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*, CDK, Brno, 2010, s. 213

stran a činil celkově 60% oproti minulým volbám.³⁰ Je tedy patrné, že pokles voličů v tradičních lidoveckých baštách (Jihomoravský, Zlínský, Pardubický kraj či Vysočina) byl o poznání nižší než zásadní pokles hlasů v některých českých krajích, kde KDU-ČSL dříve pravidelně zaznamenávala průměrné zisky v porovnání s celostátním poměrem. Jedná se především o kraje Jihočeský a Středočeský³¹. Srovnáme-li tyto skutečnosti s výsledky nové strany TOP 09, je třeba podotknout, že zdroje legitimity a velikost voličské banky, kterou má strana k dispozici, vysoce překračuje rámec někdejšího lidoveckého elektorátu. Tato skutečnost však není v rámci této analýzy příliš podstatná, neboť jde především o určení území voličské podpory, dle něhož můžeme určit pomyslné voličské „bašty“ nové strany. V tomto směru vidíme, že TOP 09 disponuje nejsilnějšími pozicemi především v Čechách. Konkrétněji pak její výsledky korespondují s oblastmi souvislého pásu území, jenž byl již v minulosti několikrát označen jako jádrová oblast pravicové podpory, kde dříve dosahovala největších zisků ODS³². Jde o pás, táhnoucí se od severovýchodu Čech (Liberecký a Královéhradecký kraj) přes střední Čechy a Prahu, kde je koncentrace pravicových voličů dlouhodobě nejvyšší, až po jižní Čechy. Srovnáme-li výsledky TOP 09 v těchto oblastech z celostátním ziskem (16,7 %), vidíme nadprůměrné výsledky v Praze (27,28 %), poté v Libereckém kraji (19,44 %), Královéhradeckém kraji (19,24 %), Středočeském (17,39 %), Jihočeském (17,39 %) a Plzeňském kraji (16,97 %)³³. Tyto zisky tedy téměř dokonale kopírují tento výše zmíněný územní pás pravicové voličské podpory. Naopak průměrné až podprůměrné zisky zaznamenala TOP 09 v severozápadní části republiky a v moravských regionech, resp. v českých krajích při historických zemských hranicích s Moravou.

Pokud jde o KDU-ČSL, ta v porovnání s celostátním ziskem (4,4 %) zaznamenala nadprůměrné výsledky ve všech moravských krajích (byť i zde došlo k jistému poklesu oproti minulosti) a také v Pardubickém kraji a na Vysočině. Naopak v českých krajích výrazně propadla. Zatímco na severozápadě Čech však nikdy KDU-ČSL nedisponovala silnou voličskou základnou, výrazný pokles lze zaznamenat především ve středních Čechách a na jihozápadě republiky. KDU-ČSL tak dosáhla podprůměrných výsledků v Jihočeském (3,76%), Středočeském (1,97 %), Plzeňském (2,43 %) a Královéhradeckém kraji (3,79 %) i v Praze (2,17 %)³⁴.

Následně je na místě srovnat zjištěná fakta s výsledky podzimních voleb do horní komory českého parlamentu. Je třeba poukázat na fakt, že samozřejmě jde o zásadně jiný typ voleb (volby minimálně 2. řádu), pro něž se používá jiný volební systém, je zde pravidelně relativně nízká volební účast, a navíc zde vstupují do hry všechny další psychologické faktory, jako vyšší míra personalizace a lokalizace volby či naopak menší vliv politického marketingu a předvolební kampaně. Domnívám se však, že i přesto lze při tomto srovnání vyzorovat zajímavé analogie. Jako klíčový ukazatel nám poslouží umístění v pořadí kandidátů obou stran ve výsledcích prvního kola senátních voleb s důrazem na první až třetí místo. Obecné poznatky jsou pak následující: kandidáti TOP 09 (případně v koalici se STAN) postoupili do 2. kola voleb celkem v pěti obvodech, z prvního místa to bylo v obvodě Karlovy Vary a v obvodě Praha 10, z druhého pak v obvodech Beroun, Praha 6 a Kutná Hora. Třetí místo pak

³⁰ Tamtéž, s. 215

³¹ Základní jednotkou volební geografie se pro potřeby tohoto pojednání stává kraj z prostých důvodů zobecnění ukazatelů zmíněných trendů. Jsem si samozřejmě vědom toho, že volební geografie by si zasluhovala určení i na úrovni nižších územních jednotek. Toto zjednodušení je však s ohledem na cíle práce obhajitelné.

³² Srov. Koubek, Jiří: Volby do Poslanecké sněmovny 2006: Volební geografie a pět alternativních vysvětlujících modelů, *Politologická revue* 1/2007, s. 97-129

³³ Srov. MF Dnes 31. 5. 2010, mimořádná příloha - výsledky voleb

³⁴ Srov. Tamtéž

TOP 09 zaznamenala celkem v osmi obvodech, konkrétně v obvodech Český Krumlov, Liberec, Mělník, Jičín, Plzeň-město, Ústí nad Orlicí, Brno a Olomouc.³⁵ Lidovečtí kandidáti se v prvním kole prosadili celkem ve třech obvodech, a to v Ústí nad Orlicí (1. místo), Brno-město a Blansko (oba 2. místo). Na třetím místě v prvním kole pak skončili kandidáti KDU-ČSL v obvodech Bruntál a Hodonín.³⁶

Pokud bychom tedy měli zjištěné údaje zobecnit a navrhnout explanační rámec v kontextu výše zmíněných dějinných souvislostí, pak na základě výsledků dvou sledovaných voleb můžeme konstatovat, že KDU-ČSL skutečně disponuje relativně pevnou a početnou členskou základnou v moravských oblastech, případně v pásu historického území Čech podél zemské hranice s Moravou (především v Pardubickém kraji a na Vysočině). Její pozice v Čechách je však pod dojmem výsledků zmíněných voleb velmi slabá, kterýžto faktor lze chápat jako významný pro její oslabení ve sněmovních volbách vedoucí ke ztrátě jejího zastoupení v dolní parlamentní komoře. Pokud jde o TOP 09, její voličské „bašty“ leží, jak již bylo výše uvedeno, především v Čechách, naopak na Moravě je pozice TOP 09 slabší. Tato skutečnost je dána několika faktory, především obecnou dlouhodobou tendencí větší koncentrace pravicových voličů v Čechách oproti moravským oblastem, ale též výrazným oslabením KDU-ČSL v některých českých krajích a přesunem bývalých lidoveckých voličů směrem k TOP 09. Zde však významnou roli hrají též personální faktory, k nimž se nyní dostáváme.

4.2 Personální obsazení TOP 09

V následující subkapitole zaměřím svou pozornost na otázku personálního obsazení čelních míst ve stranické organizační struktuře TOP 09, přičemž se pokusím poukázat na analogii některých faktorů personálií nové strany s konkrétními aspekty přítomnými v dějinách českého politického katolicismu.

Prvním faktorem je bezpochyby skutečnost, že významná část stranické elity TOP 09 prošla v minulosti lidovou stranou. Bývalými členy KDU-ČSL jsou všichni místopředsedové TOP 09, zvolení na jejím prvním celostátním sněmu v pražském TOP Hotelu ve dnech 28. - 29. 11. 2009, s jedinou výjimkou, kterou představuje současný ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek. I v jeho případě však jde o pouze o absenci nominálního členství, zato však Drábek několikrát stnul na kandidátkách lidovců coby bezpartijní v různých typech voleb, a zasedal za ni v zastupitelstvu Jablonce nad Nisou v letech 2002-2006.³⁷ Z dalších pěti členů předsednictva jsou dva bývalí členové KDU-ČSL³⁸. Mnoho bývalých lidovců figuruje též mezi členy výkonného výboru TOP 09. Zajímavým ukazatelem jsou též lídři kandidátek strany ve sněmovních volbách 2010: z celkem čtrnácti lídrů čítal počet bývalých lidovců celkem sedm, k tomu je pak třeba připočítat i výše zmíněnou výjimku v postavě J. Drábka. Pokud jde o zvolené poslance TOP 09, tak z celkového počtu 41 poslanců činí počet bývalých lidovců osm poslanců, k čemuž je opět nutno připočítat J. Drábka.³⁹ Řada dalších bývalých lidovců pak reprezentuje TOP 09 na úrovni zastupitelstev krajů i měst a obcí. Celkový počet

³⁵ Srov. MF Dnes 18.10.2010

³⁶ Srov. Tamtéž

³⁷ Srov. In:

<http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv21111?xjazyk=CZ&xid=1&xv=12&xdz=2&xnumnuts=5102&xobec=563510&xstrana=1> (prosinec 2010)

³⁸ Srov. In: <http://www.top09.cz/kdo-jsme/predsednictvo/> (prosinec 2010)

³⁹ Srov. In: <http://www.top09.cz/kdo-jsme/poslanci/> (prosinec 2010)

bývalých členů KDU-ČSL v rámci členské základny TOP 09 činí podle vlastních vyjádření představitelů strany pouhých 4,5 %⁴⁰.

Tyto údaje sice vypadají jako nepříliš podstatné, nicméně ze systémového hlediska mají, zdá se, na postavení TOP 09 značný vliv. Personální faktory byly namnoze rozhodující veličinou pro přechod části bývalých voličů KDU-ČSL k nové straně. Výše uvedené ukazatele volební geografie je tak třeba doplnit o poukaz na fakt, že k největšímu propadu voličské základny lidové strany došlo v regionech, kde stranu opustila téměř celá regionální lidovecká elita, tedy politici, kteří byli v očích voličů téměř ztělesněním lidové strany jako takové. Na celostátní úrovni se samozřejmě jednalo především o Miroslava Kalouska, dále pak Vlastu Parkanovou a Pavla Severu. V této souvislosti nutno zmínit fakt, že Kalousek i Parkanová pocházejí oba z Jihočeského kraje, přičemž V. Parkanová byla poslankyní zvolenou roku 2006 na kandidátce KDU-ČSL ve středních Čechách. Odchod se pak dotkl též nižších stupňů lidovecké stranické hierarchie ve zmíněných regionech. Stranu tak opustil bývalý náměstek hejtmana Jihočeského kraje a dlouholetý krajský předseda KDU-ČSL Vladimír Pavelka, zastupitel Plzeňského kraje a do roku 2006 poslanec Jaroslav Lobkowicz, místostarostka Černošic Helena Langšádlová či zastupitel Karlovarského kraje Josef Malý. Podobná situace nastala i v některých moravských regionech, kde lidovou stranu opustili například bývalá náměstkyně hejtmana Olomouckého kraje Jitka Chalánková či bývalý místopředseda KDU-ČSL a bývalý náměstek hejtmana Moravskoslezského kraje Pavol Lukša. Tyto politiky pak doprovázeli i někteří další reprezentanti lidovců na komunální úrovni. Tyto personální faktory rozhodně nelze podceňovat při analýze důvodů přechodu významné části lidoveckých voličů z roku 2006 směrem k TOP 09.⁴¹ V kontextu našich úvah nejsou tyto záležitosti zanedbatelné především s ohledem na fakt, že řada těchto exlidovců pochází z rodin, v nichž byla vazba na pomyslný katolický „sloup“ ať již v rovině členství v lidové straně či příslušnosti k různým katolickým spolkům takřkajíc děděna po několik generací a sahá minimálně až k meziválečné ČSL. Výmluvným dokladem tohoto faktu je přítomnost některých členů katolické tělovýchovné organizace *Orel* na kandidátkách TOP 09.⁴²

Druhým významným faktorem, spojeným se současnou politikou TOP 09 a konkrétními historickými aspekty vývoje českého politického katolicismu, je přítomnost některých potomků českých šlechtických rodů, případně jejich osobní vazba na vysokou církevní hierarchii. Na kandidátkách TOP 09 se ve volbách 2010 objevili tři potomci českých šlechtických rodů: Karel Schwarzenberg, Jaroslav Lobkowicz a Tomáš Czernin⁴³. Jedná se o příslušníky rodů, jejichž předkové významnou měrou ovlivňovali českou stranickou politiku již v její zárodečné fázi v rámci kuriálního volebního systému již od 60. let 19. století. Tito aristokraté reprezentovali tzv. Stranu konzervativního velkostatku, čistě honorační politický subjekt bez masové členské základny, jehož nepsaným vůdcem byl Jindřich Jaroslav Clam-Martinic⁴⁴. V důsledku rozšiřování volebního práva pozice honorační formace české státoprávní šlechty nezadržitelně slábla, protože se někteří příslušníci českých šlechtických

⁴⁰ Srov. In: <http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/v-topce-je-pouze-4-5-procenta-krestanskych-demokratu-1170.html> (prosinec 2010)

⁴¹ Podle mnohých odhadů jde přibližně o 60 000 voličů.

⁴² Jde například o jihočeského kandidáta do PS PČR Kryštofa Kratochvíla.

⁴³ Karel Schwarzenberg a Jaroslav Lobkowicz byli zvoleni poslanci PS PČR. Tomáš Czernin je neúspěšným kandidátem TOP 09 do Senátu v obvodě Jičín, kde skončil v prvním kole na třetím místě se ziskem 18,5% hlasů. Srov. MF Dnes 18. 10. 2010

⁴⁴ Srov. Georgiev, Jiří: strana konzervativního velkostatku, In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (eds.): Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938, Doplněk, Brno, 2005, s. 57-81

rodů rozhodli na začátku 90. let pro vytvoření samostatné politické formace, jež by reprezentovala zájmy zemské aristokracie i vysokých církevních hodnostářů a zároveň se mohla orientovat na podporu širších lidových vrstev, sjednocených v Katolicko-politické jednotě pro Království české. Tyto snahy daly vzniknout výše zmíněným stranám katolicko-národním. V Čechách je tato snaha spojena především se jménem Vojtěcha hraběte Schönborna, jenž se stal jedním z vůdců Národní strany katolické v Království českém. Významným organizátorem tohoto politického procesu byl i Vojtěchův bratr kardinál František hrabě Schönborn, jenž byl zároveň v tomto období arcibiskupem pražským.⁴⁵ Oba aristokraté patří mezi významné osobnosti českého politického katolicismu. Ačkoliv vedoucí skupiny české státoprávní šlechty souzněly s postoji rodícího se politického katolicismu v hodnotových pozicích, k užší organizační kooperaci mezi nimi nedošlo. Tato tendence se konkrétně projevila v případě pradědečka současného předsedy TOP 09, Karla IV. ze Schwarzenbergu, jenž v souladu s dobovými postoji římskokatolické církve odsoudil ve svém projevu na českém zemském sněmu roku 1889 husitství coby předchůdce moderního liberalismu, nicméně on i jeho bratr Bedřich odmítali ideu konfesijně definované strany coby příliš omezené organizační platformy,⁴⁶ která by výrazně oslabilo pozice konzervativního velkostatku. Jejich cílem bylo naopak konstituování silné konzervativní strany po vzoru německého *Zentra*⁴⁷.

Komplikovaná pozice šlechty po roce 1918, kdy tato byla v nové republice nejen zbavena šlechtických titulů a z nich plynoucích výsad (zákon č. 61/1918Sb.), ale díky pozemkové reformě též významně zasažena na majetku, neumožnila potomkům šlechtických rodů angažovat se v politickém životě. S potomky českých šlechtických rodů se tak můžeme v zastupitelských sborech znovu setkat až po roce 1989. Rok 2010 a volební úspěch TOP 09 je v tomto ohledu událost vsutku přelomová. Poprvé od roku 1918 se totiž do zastupitelského sboru ve volbách prvního řádu dostala politická strana, v jejímž čele stojí potomek šlechtického rodu. Ve sněmovně také poprvé zasedli najednou dva tito potomci.⁴⁸ Navíc v postavě poslance Jaroslava Lobkowicze lze spatřovat další analogii s výše zmíněnými bratry Schönborny z konce 19. století. Bratr poslance J. Lobkowicze František Lobkowicz je sídelním biskupem Ostravsko-opavské diecéze a jako bývalý místopředseda České biskupské konference patří k jedněm z nejvýznamnějších církevních hodnostářů v České republice.

⁴⁵ Srov. Marek, Pavel: Český politický katolicismus a katolické strany, In: Tamtéž, s. 256-257

⁴⁶ Srov. Fiala, Petr – Foral, Jiří – Konečný, Karel – Marek, Pavel – Pehr, Michal – Trapl, Miloš: Český politický katolicismus 1848-2005, CDK, Brno, 2008, s. 28 (pozn. pod čarou č. 101)

⁴⁷ Karel IV. ze Schwarzenbergu byl v této věci ovlivněn svým vychovatelem, staročeským katolíkem J.B.

Novákem, „jenž v něm vytvořil představu o zdravých konzervativních silách spočívajících v českém národě a úloze šlechty tyto síly probudit a stanout jim v čele“. Citováno dle: Bezecný, Zdeněk: Příliš uzavřená společnost, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice, 2005, s. 54

⁴⁸ Tato skutečnost je bezpochyby ovlivněna mnoha faktory, jež znamenají proměnu vztahu většinové české společnosti k historické šlechtě coby tradiční elitě. Toto téma by však vyžadovalo samostatnou pozornost a jde vysoko nad rámec této práce.

Tyto skutečnosti jsou v kontextu současné české politiky možná podružného významu, avšak coby nástroj explanace jsou v kontextu dějin českého politického katolicismu myslím navýsost důležitým faktorem. Při posuzování personální báze TOP 09 bychom mohli samozřejmě věnovat pozornost i dílčím osobnostem v řadách strany, spojených s křesťanským či konkrétně katolickým církevním či intelektuálním prostředím.⁴⁹ V rámci předmětu naší analýzy však dva výše zmíněné faktory sehrávají klíčovou identifikační roli.

4.3 Programatika a zdroje voličské legitimace TOP 09

V následující části se pokusím identifikovat TOP 09 z hlediska její vlastní sebedefinice a zdrojů její voličské legitimace, přičemž s pomocí dvou proměnných, zmíněných v první kapitole, skrze něž lze identifikovat konkrétní politickou stranu coby stranu „křesťanskou“, přistoupím k typologickému určení nové strany.

Z hlediska funkcionální proměnné lze TOP 09 posoudit ve dvou rovinách: jednou je obecně proklamativní rámec, určující obecnou ideovou identitu strany, druhým jsou postoje strany ke konkrétním tématům, jež jsou v obecném povědomí konotovány jako důležité z pohledu křesťansky orientovaného voliče (eutanázie, potraty, adopce dětí homosexuály, církevní restituce). K prvnímu bodu je třeba konstatovat, že TOP 09 se sice v deklaraci svých programových principů a východisek odvolává explicitně na náboženský zdroj své identity, kdy se deklaruje jako „strana konzervativní, která v politickém životě vychází z evropských tradic židovsko-křesťanské kultury“ a dbá „na morální hodnoty obsažené v jejím duchovním odkazu a tradicích.“⁵⁰ Ke stejným hodnotám se strana odvolává v tzv. hodnotovém desateru.⁵¹ Nekonfesijní charakter TOP 09 je však neoddiskutovatelný. TOP 09 se tak výrazně přibližuje západoevropským konzervativně-liberálním *catch-all* stranám, které chápou svou inspiraci křesťanstvím jen jako volný identifikační symbol a nevyvozují z něj konkrétní všeobsažný politický program. Této tezi by nasvědčovala i pozice strany v českém stranickém systému po volbách 2010, kde se nové straně jednoznačně podařilo překročit úzký subkulturně definovaný elektorát. Tomu napomohla celá řada faktorů, jenž by vyžadovaly separátní pozornost.

Pokud jde o druhý bod funkcionální analýzy, tedy postoj TOP 09 ke konkrétním tématům nastíněným výše, je třeba podotknout, že morální témata tohoto typu se nikdy nestala významným předmětem veřejné a potažmo politické diskuze. V rámci rokkanovského schématu by reziduální charakter štěpení (*cleavage*) církve - stát ztělesňovalo v posledním období především téma řešení církevních restitucí. Téma návratu majetku zabraného komunistickým režimem církvím a náboženským společnostem bylo v politických kruzích diskutováno již od počátku 90. let. S konkrétním návrhem přišla však až Topolánková vláda v roce 2008, dle něžž byla celková cena vyčíslena na 270 miliard korun, 83 miliard pak mělo být spláceno po dobu 60 let.⁵² Tento návrh byl od počátku kritizován levicovou opozicí. Na základě nesouhlasných postojů některých tehdy koaličních poslanců vznikla poslanecká

⁴⁹ Například neúspěšná kandidátka TOP 09 do Senátu v obvodě Mělník a členka výkonného výboru strany Nina Nováková je členkou prezidia České křesťanské akademie, významného občanského sdružení širšího křesťanské hodnoty na poli intelektuálním a osvětovém. Srov. In: www.krestanskaakademie.cz/clanek/475 (prosinec 2010)

⁵⁰ Citováno dle: <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/> (prosinec 2010)

⁵¹ Srov. <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/hodnotove-desatero/> (prosinec 2010)

⁵² Srov. <http://domaci.ihned.cz/c1-23748560-koalice-schvalila-cirkevni-restituce> (prosinec 2010)

komise, jež měla celý návrh přehodnotit. Tato komise následně nedoporučila tento návrh církevních restitucí realizovat. Téma se tak stalo předmětem předvolební kampaně před sněmovními volbami roku 2010. Jakkoliv šlo z hlediska významu o vskutku okrajové téma, hlavní levicová strana – ČSSD - použila toto téma v kampani jako nástroj vymezení se vůči potenciální pravostředovému spojení ODS-TOP 09-VV. Na okraj tohoto případu nutno zmínit též angažovanost nejvyšších církevních hodnostářů ve sporu s ČSSD o tomto tématu.⁵³ ČSSD pak téma církevních restitucí použila v předvolebním boji i proti TOP 09 i samostatně, kdy se na několika místech v ČR objevily billboardy znázorňující Miroslava Kalouska v kardinálském purpuru, držícího před svou tvář škrabošku s obličejem Karla Schwarzenberga. Tento styl předvolební kampaně možno chápat jako snahu o oživení hlubších historicko-sociálních, kulturních i politických „antiklerikálních“ resentimentů české společnosti. Nutno však podtrhnout skutečnost, že toto téma má v kontextu předvolební kampaně vskutku subalterní význam. V povolebních vyjednáváních stran rodící se koalice o vládním programu zastávala TOP 09 požadavek rychlého vyřešení církevních restitucí a považovala ho za svou prioritu⁵⁴.

Dalším významným tématem byla otázka umožnění adopcí dětí homosexuálními páry. K tomuto tématu však zaujaly před sněmovními volbami odmítavé stanovisko všechny relevantní či potenciálně relevantní politické strany s výjimkou SZ, takže téma samotné zásadním způsobem neovlivnilo předvolební konfrontace politických stran.⁵⁵ Podobně i v otázce uzákonění eutanázie panovala mezi stranami relativní shoda. S ohledem na téma tohoto pojednání je třeba zmínit, že zatímco TOP 09 deklarovala nesouhlas s eutanázií pouze ústy svého místopředsedy Miroslava Kalouska, leč ve volebním programu se tématu explicitně nevěnovala, KDU-ČSL se proti eutanázii vymezila explicitně i v programovém dokumentu.⁵⁶ Drobná kontroverze provázela postoj TOP 09 k otázce potratů. Strana svou pozici vyjádřila ve videoklipu ústy svého původně navrhovaného lídra do PS PČR v Karlovarském kraji, známého stomatologa a moderátora Romana Šmuclera, jenž se vyjádřil ve prospěch zachování stávající právní úpravy interrupcí. Kontroverze však spočívala v tom, že Šmucler formuloval tuto pozici jako vymezení se vůči KDU-ČSL a konstatoval, že „TOP 09 nezpochybnuje právo ženy na potrat,“ jakkoliv dle Šmuclera jde kritickou situací v životě ženy.⁵⁷ Šmuclerův výrok následně na podzim 2009 vyvolal pobouřenou reakci tehdejšího arcibiskupa pražského kardinála Miloslava Vlka. Šmucler pak svůj výrok upřesnil v tom duchu, že je odpůrcem potratů a považuje je za zlo, jen si nepřeje jejich kriminalizaci. Za Šmuclera se následně postavil i místopředseda TOP 09 Miroslav Kalousek, jenž byl známým odpůrcem potratů již v době svého předsednictví KDU-ČSL. Pikantní na celé situaci byl též fakt, že proti potratům coby etickému zlu, avšak proti jejich kriminalizaci se postavil i tehdejší předseda KDU-ČSL Cyril Svoboda.⁵⁸ Bezprostředně před květnovými volbami 2010 pak již téma otevřeno nebylo. Nutno též dodat, že sám Roman Šmucler svou kandidaturu z profesních důvodů později stáhl a ve volbách nekandidoval.⁵⁹

⁵³ Srov. http://www.lidovky.cz/nevolte-cssd-vyzval-kardinal-vlk-d4y-/ln_noviny.asp?c=A090605_000002_ln_noviny_sko&klic=231877&mes=090605_0 (prosinec 2010)

⁵⁴ Srov. <http://sportstat.prvnizpravy.cz/zpravy/style=default/zpravy/z-domova/koalice-jedna-o-cirkevnych-restitucich/> (prosinec 2010)

⁵⁵ Srov. <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/z-domova/pouze-zeleni-pro-adopce-deti-homosexually/> (prosinec 2010)

⁵⁶ Srov. <http://wiki.aktualne.centrum.cz/volby-2010/programy/eutanazie/> (prosinec 2010)

⁵⁷ Videoklip možno shlédnout In: <http://www.youtube.com/watch?v=0W6XKBWk-II> (prosinec 2010)

⁵⁸ Srov. http://www.lidovky.cz/kardinal-vlk-se-pustil-do-smuclera-kvuli-potratum-fsg-/ln_noviny.asp?c=A091103_000006_ln_noviny_sko&klic=234036&mes=091103_0 (prosinec 2010)

⁵⁹ Srov. <http://www.parlamentnilisty.cz/kraje/karlovarsky/158515.aspx> (prosinec 2010)

Z hlediska nominální proměnné hraje roli příslušnost TOP 09 k výše uvedené nadnárodní stranické rodině sdružující křesťanskodemokratické a konzervativní strany, kterou je *Evropská lidová strana (EPP)*. TOP 09 deklarovala ústy svého místopředsedy Marka Ženíška zájem o členství v EPP již na svém prvním celostátním sněmu v listopadu 2009.⁶⁰ V září 2010 se předseda TOP 09 Karel Schwarzenberg zúčastnil konference eurostrany a požádal o členství TOP 09 v EPP. V prosinci 2010 pak jednala delegace EPP s představiteli strany a rozhodnout se má definitivně v roce 2011.⁶¹ Zajímavé je též v této souvislosti stanovisko KDU-ČSL coby zatím jediné české členské strany EPP, která ústy europoslankyně Zuzany Roithové vyjádřila sympatii ke snaze vládní strany o členství v EPP, leč formulovala též výhrady k jejím politickým krokům.⁶² Naději v příklon TOP 09 k „hodnotové konkrétní a praktické politice“ pak vyjádřil i nový předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek, dle něž „hodnotový liberalismus do lidové strany nepatří.“⁶³ Případné členství TOP 09 v *Evropské lidové straně* by šlo nepochybně chápat jako příslušnost strany k dominantnímu proudu evropské pravicové politiky. Již dnes zasedají dva poslanci TOP 09 v klubu EPP v rámci Parlamentního shromáždění Rady Evropy.⁶⁴

5 Závěr - Budoucnost křesťanské politiky v ČR

Na základě výše uvedených skutečností se nyní pokusme odpovědět na otázku položenou v samém názvu tohoto článku, tedy zda v českém politickém systému existuje politický proud, který v obecné rovině možno označit přívlaskem „křesťanský“, a zda jde o fragmentovanou strukturu či jednotný postup. Lze učinit několik zásadních závěrů.

Secese skupiny předních členů KDU-ČSL v čele s bývalým předsedou strany Miroslavem Kalouskem a vznik TOP 09 v červnu roku 2009 znamenal zásadní vývojový mezník v dějinách lidové strany. S odchodem Kalouskovy skupiny strana prakticky přišla o významnou součást svého ideového a programového profilu, která byla její organickou součástí již od počátku samotné existence ČSL a která byla víceméně kódována již okolnostmi vzniku strany, jakož i starším dějinným vývojem českého politického katolicismu v dobách habsburské monarchie. Jedná se zjednodušeně řečeno o pravicovou konzervativní ideově-politickou linii, jež měla vždy silnější zázemí především v západní části českých zemí, a která tak lidové straně umožňovala i v Čechách disponovat relativně silnou voličskou

⁶⁰ Marek Ženíšek ve svém kandidátském projevu na celostátním sněmu TOP 09 v listopadu 2009 prohlásil: „Máme jedinečnou šanci být nejsilnější českou politickou stranou v největší politické frakci v Evropském parlamentu a je mi velkou ctí, že mohu být u toho.“ Citováno dle: <http://www.top09.cz/co-delame/snem/projevy/predsednictvo/?clanek=563> (prosinec 2010)

⁶¹ Srov. http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/top-09-chce-do-evropy-lidovci-ji-to-nejspis-opepri_188368.html?showTab=nejctenejsi-3 (prosinec 2010)

⁶² Konkrétně Z. Roithová zmínila pasivní postoj TOP 09 ke zdanění a regulaci hazardu, podpoře rodin a „podivnému postoji k ekozakázce“. Srov. tisková zpráva Zuzany Roithové In: <http://www.kdu.cz/Zpravy/Aktualne/2010/KDU-CSL-bude-diskutovat-s-delegaci-ELS-o-prihlasce.aspx> (prosinec 2010)

⁶³ Citováno dle Tamtéž (prosinec 2010)

⁶⁴ Srov. http://assembly.coe.int/ASP/AssemblyList/Annuaire_06W_Delegations.asp?CountryID=11 (prosinec 2010)

základnou. Výsledky dvojích, respektive trojích voleb roku 2010 jasně ukazují, že toto voličské zázemí KDU-ČSL v Čechách zřejmě vzalo za své a ze strany se stal prakticky moravský regionální subjekt.

TOP 09 se pak úspěšně podařilo konstruovat jako ideově flexibilní konzervativně-liberální subjekt, jenž se ve své programové profilaci ztotožňuje s „hodnotami židovsko-křesťanské kultury“ jen coby s volným identifikačním symbolem.⁶⁵ Tímto profilem se tak výrazně přibližuje pozici tradičních západoevropských *catch-all* stran pravého středu. S ohledem na evoluci formátu i mechanismu českého stranického systému, danou především vnitřní krizí v ODS coby dosavadním hegemonovi v pravé části politického spektra, se TOP 09 úspěšně podařilo realizovat strategii s cílem stát se vedlejším pólem na pravici a potenciálně aspirovat i na pozici pólu hlavního.⁶⁶ TOP 09 výrazně napomohla volební strategie, zdůrazňující především socioekonomická témata (otázku stavu veřejných rozpočtů, sanace veřejného dluhu atd.), přibližující stranu protržnímu pravicovému diskurzu, a zároveň tyto témata pojímající jako zásadní hodnotové východisko (nepřijatelnost trendu zadlužování).

Politolog Petr Fiala doporučil ve své knize *Laboratoř sekularizace* z roku 2007 KDU-ČSL zaujetí pozice „strany křesťanů“ s jasným ideovým profilem, hájící zájmy relativně úzkého společenského segmentu věřících křesťanů tvořícího přirozenou voličskou základnu strany, pro něž je obhajoba tradičních hodnot proti globalizovanému multikulturnímu relativismu přirozeným integračním a mobilizačním nástrojem. S tím souvisí i poměr strany k stávajícím trendům v procesu evropské integrace.⁶⁷ Fiala však zároveň upozorňuje, že tato ideově-politická opce je již z velké části obsazena ODS a také, že pro KDU-ČSL se tak otvírá jen relativně úzký prostor v pravém středu stranicko-politického kontinua, což je systémově velmi nevýhodná pozice.⁶⁸

Dnes je pod dojmem nové systémové konfigurace po volbách 2010 možno konstatovat, že tato prostorová množina prakticky zmizela úplně. Směr stranické soutěže i nadále posiluje tendenci k bipolární konfiguraci a při vědomí dominance socioekonomického štěpení a pouze sekundárním významu výše zmiňovaných hodnotových témat je celá tato agenda již plně obsazena sekulárně-konzervativními subjekty v podobě ODS a nově i TOP 09⁶⁹. Navíc je třeba podotknout, že i postupné posilování těchto témat v souvislosti se současnou globální ekonomickou a potažmo i politickou krizí bude v českém prostředí dominantně moderováno stranami současné vládní koalice, které disponují symbolickým potenciálem tvůrců reform.

Výše popsany stav je tak pro KDU-ČSL navýsost nevýhodný. Lidová strana již zjevně nedisponuje voličským zázemím, jež by jí umožnilo samostatný vstup do Poslanecké sněmovny. I kdyby výrazně posílila konzervativní hodnotová východiska svého ideově-politického profilu, je vystavena nutnosti vymezovat se vůči vládním reformním krokům, což straně ubírá manévrovací prostor v logice systémové bipolarity. V praxi ji pak toto vymezení rétoricky přibližuje opoziční ČSSD a ve veřejném prostoru je posilován mediální obraz KDU-

⁶⁵ Srov. Fiala, Petr: *Laboratoř sekularizace*, CDK, Brno, 2007, s. 137

⁶⁶ K vývoji českého stranického systému v posledních letech viz. např. Balík, Stanislav (ed.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*, CDK, Brno, 2010, s. 32-38

⁶⁷ Srov. *Opcit.*, s. 138-143

⁶⁸ Srov. *Tamtéž*, s. 149-150

⁶⁹ Tato poloha nepochybně též souvisí s proměnou struktury a společensko- kulturního profilu věřících katolíků v ČR, jako i s proměnou úlohy náboženství v současné společnosti obecně, kdy je náboženská víra vnímána především jako odpověď na osobní existenciální otázky, nikoliv jako východisko skupinové identity. Entita věřících se tak názorově pluralizuje. Srov. Halík, Tomáš: *K volebním výsledkům 2010*, In: <http://www.halik.cz/clanky/volby2010.php> (prosinec 2010)

ČSL coby levicového subjektu, což je pro křesťanskodemokratickou stranu navýsost nebezpečné.

Zřejmě nejvhodnější politickou strategií KDU-ČSL pod novým vedením do budoucna by byla snaha přiblížit se vládní agendě skrze alianční vazbu na některou ze stran stávající vládní koalice. Nejpřirozenějším spojencem by s ohledem na ideové, programové i výše zmíněné organizační vymezení byla zřejmě TOP 09. KDU-ČSL by tak mohla teoreticky zaujmout podobnou pozici, kterou v rámci aliance s TOP 09 zaujímají *Starostové a nezávislí (STAN)*, tedy účast členů KDU-ČSL na kandidátkách TOP 09 ve volbách prvního řádu a případné koaliční spojení ve volbách druhého řádu (absence aditivní vstupní klauzule), a zároveň možnost ovlivnit programatiku TOP 09 v otázkách, které lidovci pokládají za nepřekročitelné (podpora rodiny, zdanění hazardu atd.). Při přítomnosti silných lidoveckých voličských buněk v některých regionech (jižní a střední Morava, východní Čechy a Vysočina) by pravděpodobnost vstupu některých lidoveckých kandidátů do zastupitelských sborů byla velmi vysoká. Zároveň by tak byly posíleny pozice TOP 09 v těchto regionech, kde strana v loňských dvojích volbách oproti českým regionům poněkud ztrácela. KDU-ČSL by se navíc mohla stát významným vnitřním blokačním aktérem v rámci významné relevantní strany.⁷⁰

Tato varianta však naráží na dvě zásadní psychologické bariéry. Tou první jsou latentně přetrvávající osobní animozity představitelů obou zmíněných stran. Druhou pak skutečnost, na kterou upozornil před čtyřmi lety již Petr Fiala, tedy disproporce organizačně velké a voličsky malé strany v případě KDU-ČSL. Dosud druhá největší členská základna v ČR, kterou KDU-ČSL disponuje⁷¹, posiluje u jejích členů mentalitu velké strany způsobující nadsazená očekávání volebních výsledků.⁷² Dnes se tato mentalita především projevuje vzájemným ujišťováním členů strany o potenciálním úspěchu politické strategie nového vedení lidovců, který straně roku 2014 znovu přinese účast v dolní parlamentní komoře. Je však třeba podtrhnout, že neúspěch KDU-ČSL ve sněmovních volbách roku 2010 nebyl způsoben dominantně nahodilými krátkodobými vlivy (zvolený typ volebního apelu, protestní hlasy proti zavedeným stranám, ohlasy „kauzy Čunek“ apod.), nýbrž zásadní roli hrály i výše naznačené systémové tendence a z nich vyvěrající limity. I Petr Fiala mluvil o KDU-ČSL coby potenciálně „ohrožené“ straně již v polovině 90. let v knize *Katolicismus a politika*.⁷³ Jakou strategii tedy nové vedení KDU-ČSL zvolí a jaký bude osud „křesťanské“ politiky v České republice, ukáže až budoucnost.

Literatura a prameny

Odborná literatura

BALE, Tim – SZCZERBIAK, Aleks. 2006. *Why is there no Christian Democracy in Poland (And does it matter)?*. Online text

(http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/polish_christian_democracy_sei_paper_91.pdf)

BALÍK, Stanislav (ed.). 2010. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK

⁷⁰ K problematice blokačních aktérů (Veto players) v českém stranickém a politickém systému srov. In: Koubek, Jiří: České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace, *Politologická revue* 1/2010, s. 111-127

⁷¹ Dle vlastních statistik má KDU-ČSL v současnosti okolo 40 000 členů.

⁷² Srov. Fiala, Petr: *Laboratoř sekularizace*, CDK, Brno, 2007, s. 143-146

⁷³ Srov. Fiala, Petr: *Katolicismus a politika*, CDK, Bno, 1995, s. 242

FIALA, Petr. 1995. *Katolicismus a politika*. Brno: CDK

FIALA, Petr (ed.). 1997. *Křesťanské alternativy v politice*. Brno: CDK

FIALA, Petr. 2007. *Laboratoř sekularizace*. Brno: CDK

FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš. 2008. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: CDK

HANLEY, David (ed.). 1994. *Christian Democracy in Europe, A Comparative Perspective*. New York: Printer

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.). 2005. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938*. Brno: Doplněk

PANEBIANCO, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press

ROKKAN, Stein- LIPSET, Seymour Martin (eds.). 1967. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press

Články v odborných periodících

KOUBEK, Jiří. 2010. „České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému: blokační aktéři, personalizace, lokalizace a fragmentace“. *Politologická revue 1/2010*. s. 111-127

KOUBEK, Jiří. 2007. „Volby do Poslanecké sněmovny 2006: Volební geografie a pět alternativních vysvětlujících modelů“. *Politologická revue 1/2007*. s. 97-129

Internetové zdroje

<http://www.volby.cz/pls/kv2002/kv21111?xjazyk=CZ&xid=1&xv=12&xdz=2&xnumnuts=5102&xobec=563510&xstrana=1>

<http://www.top09.cz/kdo-jsme/predsednictvo/>

<http://www.top09.cz/kdo-jsme/poslanci/>

<http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/v-topce-je-pouze-4-5-procenta-krestanskych-demokratu-1170.html>

www.krestanskaakademie.cz/clanek/475

<http://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/>

<http://www.top09.cz/proc-nas-volit/hodnotove-desatero/>

<http://domaci.ihned.cz/c1-23748560-koalice-schvalila-cirkevni-restituce>

<http://www.lidovky.cz/nevolte-cssd-vyzval-kardinal-vlk-d4y->

[/ln_noviny.asp?c=A090605_000002_ln_noviny_sko&klic=231877&mes=090605_0](http://www.lidovky.cz/nevolte-cssd-vyzval-kardinal-vlk-d4y-/ln_noviny.asp?c=A090605_000002_ln_noviny_sko&klic=231877&mes=090605_0)

<http://www.youtube.com/watch?v=0W6XKBWk-II>

<http://www.lidovky.cz/kardinal-vlk-se-pustil-do-smuclera-kvuli-potratum-fsg->

[/ln_noviny.asp?c=A091103_000006_ln_noviny_sko&klic=234036&mes=091103_0](http://www.lidovky.cz/kardinal-vlk-se-pustil-do-smuclera-kvuli-potratum-fsg-/ln_noviny.asp?c=A091103_000006_ln_noviny_sko&klic=234036&mes=091103_0)

<http://www.parlamentnilisty.cz/kraje/karlovarsky/158515.aspx>

<http://www.top09.cz/co-delame/snem/projevy/predsednictvo/?clanek=563>

http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/top-09-chce-do-evropy-lidovci-ji-to-nejspis-opepri_188368.html?showTab=nejctenejsi-3

<http://www.kdu.cz/Zpravy/Aktualne/2010/KDU-CSL-bude-diskutovat-s-delegaci-ELS-o-prihlasce.aspx>

http://assembly.coe.int/ASP/AssemblyList/Annuaire_06W_Delegations.asp?CountryID=11

http://assembly.coe.int/ASP/AssemblyList/Annuaire_06W_Delegations.asp?CountryID=11

<http://www.halik.cz/clanky/volby2010.php>

Tištěné zdroje

MF Dnes 31. 5. 2010

MF Dnes 18. 10. 2010
